

KAMRAN İMANOV

**MÜƏLLİF-HÜQUQ İSLAHATI:
İSTİSNALAR VƏ
MƏHDUDİYYƏTLƏR**

Bakı – 2016

Kamran İmanov

Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyinin sədri

“Müəllif-hüquq islahatı: istisnalar və məhdudiyyətlər”.
Bakı, 2016

Bu kitabça Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyinin sədri Kamran İmanovun Müəllif Hüquqları Agentliyi və Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının (ÜƏMT) birgə təşkilatçılığı ilə 30 noyabr – 1 dekabr 2015-ci il tarixlərində keçirilən “Arxivlər, kitabxanalar və təhsil müəssisələri üçün istisnalar və məhdudiyyətlər” mövzusunda beynəlxalq seminarla etdiyi “Müəllif-hüquq islahatı: istisnalar və məhdudiyyətlər” adlı prezentasiya əsasında hazırlanmışdır.

© Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyi
2016

Mündəricat

I.	Giriş	5
II.	Sərbəst istifadə	9
III.	Qonorarin ödənilməsi ilə sərbəst istifadə (qeyri-könüllü lisenziyalar)	15
IV.	Rəqəmli hüquqlar və müəllif-hüquq qanunvericiliyində və sistemində islahat	19

I. GİRİŞ

1. Copyright tarixinin rəqəmsal yeni dövrü: yalnız hüquq sahibləri üçün deyil, istifadəçilər, cəmiyyət mövqeyindən yanaşmadır, halbuki XIX-XX ə. müəlliflik hüququnun tarixi tarazlıq prinsipi əsasında hüquq sahiblərinin maraqlarından çıxış etməklə, hüquq normalarının daim dəyişən texnologiyalara uyğunlaşdırma tarixi idi.
2. İstisnaların və məhdudiyyətlərin rəqəmli mühitdəki tarazlığı pozulmuş «Copyright-Cəmiyyət» sistemindəki vacib rolu.
  - Mərakeş müqaviləsi zəif görənlər üçün istisnalar.
  - Kitabxana və arxivlər, muzey və təhsil prosesləri üçün istisnaların müzakirəsi.
  - Rəqəmli hüquqların idarəedilməsinin yeni biznes-modellərinin yaradılması və müzakirəsi.
3. İstisnaların və məhdudiyyətlərin növləri və formaları.
  - ✓ «açıq» - bir çox hallara münasibətdə ümumi imtinanı nəzərdə tutan («ədalətli istifadə» - “fair use or “fair dealing” ABŞ konsepsiyası);
  - ✓ «qapalı» - müəlliflik hüququndan «çıxarılan» və konkret siyahıda sadalananlar (kontinental Avropa qanunvericiliyi);
  - ✓ qanunvericilik normalarına əsasən müstəsna hüquqlara qoyulan istisnalar və məhdudiyyətlər: «sərbəst istifadə» və qeyri-könüllü lisenziyalar (qonorar ödəmək şərti ilə «sərbəst istifadə»);

- ✓ Müstəsna hüquqlar: ən səmərəlisi hüquq sahibinin fərdi qaydada həyata keçirilməsidir;
- ✓ «Müstəsna hüquqlardan istisnalar» – «sərbəst istifadə» – cəmiyyətin mədəni dəyərlərə yiyələnməsi maraqlarının nəzərə alınması (**məcburidir**);
- ✓ «Müstəsna hüquqlara məhdudiyyətlər» – «qeyri-könüllü lisenziyalar» – texnologiyanın inkişafı nəticəsində yeni istifadə üsulları, istifadəçilərin sayca çoxluğu, əsərlərin istifadə dairəsinin genişlənməsi və həmçinin cəmiyyətin maraqlarının nəzərə alınması (**məcburidir**);
- ✓ Müstəsna hüquqların «yumşaq» məhdudlaşdırılması – hüquq sahiblərinin və cəmiyyətin maraqlarının nəzərə alınması (**məcburi deyil**).

4. İstisnalar və məhdudiyətlər: yaranma səbəbləri (Xuqenqolts) və rəqəmsal mühitdə onların yenidən dərk edilməsi.
- fundamental azadlığın təminatı ilə bağlı istisnalar (söz, ifadə təsviri, informasiya azadlığı, mətbuat azadlığı və şəxsi toxunulmazlıq hüququ: - yeni sitat gətirmə, parodiya, tənqidi icmalar, xəbərlər, yeniliklər icmalı, şəxsi istifadə - **Bunların rəqəmsal mühitdə saxlanması zəruridir**).
  - **kütləvi maraqların tələbləri** ilə bağlı istisnalar, yeni görmə qüsurlu əlillər üçün istisna (Mərakeş Müqaviləsi onlara yenidən baxdı), kitabxana, arxivlər və muzeylər üçün (**yenidən baxılması və**
  - **gücləndirilməsi tələb olunur**), tədris və elmi məqsədlər üçün (bax: açıq təhsil resursları – **yenidən baxılması və gücləndirilməsi tələb olunur**), ədalət məhkəməsi və dövlət maraqlarından irəli gələn istisnalar **qalmalıdır**.
  - müəlliflərin istifadənin bəzi növlərinə nəzarət etmək və qarşısını almaq mümkünsüzlüyü ilə bağlı bəzi istisnalar (rəqəmsal texnologiyaların inkişafına görə bazar uğursuzluğunun kompensasiyası, şəxsi məsələlər üçün istifadə – istifadəçilərin rəqəmli şəbəkədə hüquqlarının idarə edilməsi – **yenidən baxılmalıdır**).

5. «**Üçpilləli test**» - istisnalar və məhdudiyyətlərlə bağlı çərçivə:
- beynəlxalq hüquqi aktlar: istisnalara və məhdudiyyətlərə tələblərin unifikasiyası: «üçpilləli test» (Bern (1967, m. 9(2)), Roma Konvensiyaları, TRIPS Müqaviləsi (m. 13), Müəlliflik hüququ üzrə (m. 10), İfalar və fonogramlar üzrə (m. 16) ÜƏMT Müqavilələri, «Müəlliflik hüququnun və əlaqəli hüquqların bir neçə aspektlərinin harmonizasiyası haqqında» Aİ Direktivləri);
  - mahiyyəti:
    - ❖ bütün məhdudiyyətlər “numerus clauses” prinsipinə görə qurulur, yəni hüququn özünün hamı tərəfindən tanınan ümumi xarakteri nəzərə alınmalı, məhdudiyyətlər isə yalnız xüsusi hallara aid edilir;
    - ❖ məhdudiyyətlər əsərlərin normal istifadəsinə ziyan vurmur;
    - ❖ məhdudiyyətlər müəllifin qanuni maraqlarını əsassız məhdudlaşdırmır.

II. SƏRBƏST İSTİFADƏ

1. Sərbəst istifadənin əlamətləri:

- bu cür məhdudiyət formaları təbiəti ilə əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir və yalnız açıqlanmış əsərlər üçün mümkündür (Azərbaycan, Fransa Rusiya və digərləri);
  - istifadə qeyri-kommersiya, şəxsi xarakter daşıyır (Azərbaycan müəllif-hüquq qanunvericiliyinin hər bir maddəsində qeyd edilmişdir);
  - şəxsi əmlak hüquqlarına, bəzi hallarda isə digər qeyri-əmlak hüquqlarına riayət olunmalıdır (Bern Konvensiyasının 10.1 maddəsi xoş ənənələrə riayət edilməsi tələbi ilə sitat gətirməyə icazə verir).
2. Milli qanunvericilikdə sərbəst istifadə halları:

- ✓ şəxsi məqsədlərlə surətçixarma (m. 17);
- ✓ **kitabxanalarda, arxivlərdə və təhsil müəssisələrində reprosurətlərin istifadəsi (m. 18);**
- ✓ görmə qüsurlu şəxslər üçün surətçixarma da daxil olmaqla, informasiya, elmi, tədris və digər məqsədlər üçün əsərlərdən istifadə (m. 19);
- ✓ sərbəst giriş üçün daim açıq olan yerlərdə əsərlərin istifadəsi (m. 20);

- ✓ rəsmi və dini mərasimlər zamanı əsərlərin kütləvi ifası (m. 21);
  - ✓ məhkəmə və inzibati məqsədlər üçün surətçixarma (m. 22);
  - ✓ efir yayımı təşkilatının efir bildirişi hüququnu aldığı əsərin qısamüddətli istifadə üçün yazılması (m. 23);
  - ✓ kompüter proqramlarının və məlumat bazalarının surətinin çıxarılması, uyğunlaşdırılması və kompilyasiyası (m. 24).
3. Milli qanunvericilikdə kitabxanalar üçün istisnaların xüsusiyyətləri:
- itirilmiş, məhv edilmiş, yararsız hala düşmüş nüsxənin kitabxana özü üçün və digər kitabxanalar üçün vahid nüsxədə əvəzedilməsi;
  - tədris, elmi və ya şəxsi məqsədlər üçün kitabxanada reprosurətin çıxarılması (kompüter proqramları istisna olmaqla);
  - təhsil müəssisələrində məşğələlər üçün surətin çıxarılması (kompüter proqramları istisna olmaqla);
  - **kitabxananın fondunda qanuni əldə edilən və saxlanan rəqəmli nüsxəsinin istifadəsi və mübadiləsi haqqında normalar yoxdur, lakin yeni nüsxənin əldə edilməsi hüquq sahibinin icazəsi olmadan qadağandır, nüsxənin istifadəsi yalnız kitabxana daxilindədir;**
  - **kitabxananın fondunun nüsxələrinin rəqəmləşdirilməsinin hüquqi əsasını yaradan norma yoxdur, hüquq sahibinin icazəsi olmadan rəqəmli şəbəkədə əsərin nüsxəsini**

yerləşdirmək və ya ona məsafədən əlçatımlığı təmin etmək qadağandır [«Müəlliflik və əlaqəli hüquqlar haqqında» Qanun və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin «Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında» 2007-ci il, 2106 sayılı Sərəncamı].

- kitabxanalar (siyahı üzrə) məcburi nüsxəni almaq hüququna malikdir (deponentləmə hüququ) [«Kitabxana işi haqqında» Qanun (15-ci m.) və «Nəşriyyat işi haqqında» Qanun (22-ci m.)].
- 4. Dünya ölkələrinin kitabxanalar üçün istisnalarının təhlili (Kennet Kruz, ÜƏMT-nin sifarişi ilə):
  - ÜƏMT-nin 188 üzv-dövlətlərindən 156-da müəyyən formada kitabxanalar üçün istisna mövcuddur (əsasən, şəxsi, tədqiqat və təhlil, həmçinin qorunub saxlanma və əvəzedilmə məqsədləri üçün);
  - Avropa İttifaqının 2001-ci ildəki Direktivi rəqəmli nüsxələri elmi-tədqiqat məqsədləri ilə kitabxana binasında istifadəyə icazə verib (bir sıra Avropa ölkələrinin milli qanunvericiliyində bu imkanlar var);
  - Kanada, Rusiya və Britaniya rəqəmli nüsxələrin istifadəsinə aid daha əlverişli şərait yaradıblar.

№	İstisna (surətçıxarmanın növü)	Ölkələrin sayı
1.	Ümumi xarakterli	31
2.	Olmaması	32
3.	Elmi-tədqiqat və tədris məqsədləri üçün	98
4.	Qorunub saxlanma və əvəzetmə məqsədi ilə (o cümlədən, əvəzetmə)	99 (90)
5.	Əlçatımlılıq (rəqəmli nüsxələr)	28
6.	Kitabxanalararası abonement	9
	Sənəd çatdırılması	21
7.	Texniki müdafiə vasitələrinə qarşı mübarizədə kitabxanalar üçün istisnalar	52

5. Kitabxanalar istisnalarına aid əsas yeni təkliflər:

- ❖ Qorunub saxlanılma və əvəzetmə məqsədi ilə açıqlanmış və açıqlanmamış əsərlərin hüquq sahibinin razılığı olmadan və formatdan asılı olmayaraq surətçıxartması, o cümlədən saxlanma formatların dəyişdirilməsi ilə (qeyri-kommersiya; əsərin normal istifadəsinə maneə törətmədən və

müəllifin qanuni maraqlarına xələl gətirmədən;
yerində ya da məsafədən);

- ❖ Şəxsi, elmi, təhsil istifadə və kitabxanalararası ötürmək məqsədi ilə qanuni əldə edilmiş və ya əlçatımlı nüsxələrin surətçixarılması (ədalətli istifadə əsasları ilə);
- ❖ Xüsusi təyin edilmiş saxlanılan yerlər (depozitari) üçün əsərin formatından asılı olmayaraq nüsxəsinin mütləq deponiləşdirmə hüququ;
- ❖ Müvafiq dildə olmayan, mənbə və müəllif göstərilməklə, qanuni əldə edilmiş və əlçatımlı əsərlərin tərcüməsi;
- ❖ Kitabxanalararası abonement məqsədilə qanuni əldə edilmiş və ya əlçatımlı nüsxələri digər kitabxanalara müvəqqəti istifadə üçün təqdim etmək, istisnalar əsasında hazırlanmış nüsxələr də daxil olmaqla (ədalətli istifadə əsasları ilə);
- ❖ «yetim» əsərlərin nüsxələrinin surətçixarılması və ictimai istifadəyə verilməsi.

Qeydlər:

- ✓ Göstərdiyimiz istisnalar rəqəmli mühiti də nəzərdə tutur və müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlarla qorunan obyektlərə şamil olunur.

- ✓ Texniki müdafiə vasitələri olduğu halda da istisnaların və məhdudiyyətlərin həyata keçirilməsi mümkün olmalıdır.
- ✓ Təkliflər hazırlanıb və milli müəllif-hüquq qanunvericiliyin dəyişdirilməsi məqsədi ilə Agentlik tərəfindən dəstəklənir.

III. QONORARIN ÖDƏNİLMƏSİ İLƏ SƏRBƏST İSTİFADƏ (qeyri-könüllü lisenziyalar)

1. Qeyri-könüllü lisenziyaların əlamətləri:
  - sərbəst istifadə kimi yalnız əsərlər açıqlandıqdan sonra müəllifin icazəsi ilə və yalnız istifadənin müəyyən halları üçün tətbiq edilir (musiqili qeyri-dramatik əsərlərin və onların mətnlərinin mexaniki surətçixarması, yayım təşkilatlarının proqramlarının efir və kabel vasitəsilə verilişi və nəzarətsiz istifadə halları (şəxsi surətçixarma));
  - sərbəst istifadədə müəlliflərin şəxsi qeyri-əmlak hüquqlarına riayət edilməsi zəruridir;
  - müəlliflər, o cümlədən müqavilə olmadıqda, səlahiyyətli orqan tərəfindən müəyyən edilən, ədalətli mükafatı almalıdırlar;
  - lisenziyalar yalnız onları müəyyən edən ölkələrdə tətbiq olunur.

2. Qeyri-könüllü lisenziyaların hüquqi təbiəti. 3 yanaşma vardır:

- müstəsna hüquqların qonorar almaq hüququ ilə əvəz edilməsi;
- müəyyən hallarda müstəsna hüquqların **sərəncamçılığının** məhdudlaşdırılma mexanizmi kimi və bununla da istifadənin ənənəvi üsulunun və müəlliflər və istifadəçilərin qarşılıqlı əlaqələrinin evolyusiyasının başlanğıcı;
- müstəsna hüquqların məhdudlaşdırılması mexanizmi.
- bizim nöqtəyi-nəzərimizə görə: qonorarın alınması sui generis hüququ deyil, müstəsna hüquqların məzmununu təşkil edən tədbirlərin görülməsi ekvivalentidir (bax: Azərbaycan müəllif-hüquq qanunvericiliyi) və ona görə də qeyri-könüllü lisenziyalar həm sərəncamçılığın, həm də müstəsna hüquqların məhdudlaşdırılması mexanizmidir.

Səbəb: müstəsna hüquqların məzmunu = iki səlahiyyət, daha doğrusu, müəllifin özünün istifadə səlahiyyəti və müstəsna hüququnun sərəncamçılığı səlahiyyəti (üçüncü şəxslərə əsərdən istifadəyə icazə).

Şəxsi (özünün) istifadəsinə səlahiyyət qalır, sərəncamçılıq səlahiyyəti isə faktiki olaraq iflic olur.

Nəticə: hüquq sahibi əsərləri ilkin eksklüziv şərtlərdə deyil, digər şəxslərlə eyni bərabərdə istifadə edir və bununla da, nəinki sərəncamçılıq səlahiyyəti, həm də onun müstəsna hüququ da məhdudlaşır.

3. Qanuni və məcburi lisenziyalar (statutory license and compulsory license):

a) nəzəriyyədə və təcrübədə:

qanuni lisenziyalar – müəyyən edilmiş üsulla və müvafiq şərtlərlə qorunan əsərlərdən müəlliflik hüququnun sahibinə qonorarın ödənilməsi ilə istifadəsinə qanuni icazənin verilməsi (qonorarın məbləği qanunla, səlahiyyətli orqan və ya məhkəmə tərəfindən müəyyən edilir);

məcburi lisenziyalar – səlahiyyətli orqanlar və kollektiv idarəetmə təşkilatları tərəfindən müvafiq hallarda və məcburi qaydada qonorarın uyğun dərəcələr üzrə ödənilməsi ilə lisenziyaların istifadəçilərə verilməsi.

b) **qanuni lisenziyaların tipik nümunələri** – şəxsi surətçixarma və kommersiya fonogramının istifadəsi):

- şəxsi məqsədlər üçün müəllifin icazəsi olmadan, lakin qonorarın ödənilməsi ilə audiovizual əsərlərin və ya fonogramların surətinin çıxarılması (m. 17.3) (qonorarın, daha dəqiq desək, istehsalçılardan və ya avadanlıq və maddi daşıyıcı idxalçılarından vəsaitlərin yığılması; bu kollektiv idarəetmə təşkilatları tərəfindən yığılan **mədəni rentadır**);
- kommersiya məqsədi ilə fonogram istehsalçısının və ifası fonogram yazılmış ifağının razılığı olmadan, lakin qonorar verilməklə fonogramın surətçixarılması, kütləvi ifası, efirlə və kabelle

kütləvi bildirişi (m. 37) (ödəyicilər – istifadəçilərdir, **bu qonorardır**).

c) məcburi lisenziyaların nümunələri:

- ❖ milli qanunvericiliklə xüsusi olaraq nəzərdə tutulmayıb, patent qanunvericiliyində olduğu kimi, hüquqlardan sui-istifadə zamanı məhkəmə orqanları tərəfindən tətbiq edilir; Avropada Avropa Komissiyasının göstərişi ilə, əgər hüquq sahibi bazarda öz monopoliyasından sui-istifadə etsə (bax: Avropa Ədalət Məhkəməsinin təcrübəsi);
- ❖ bütövlükdə məcburi lisenziyalar ədalətsiz rəqabətə və hüquq sahibinin hüquqlardan sui-istifadəsinə qarşı yönəldilmişdir.

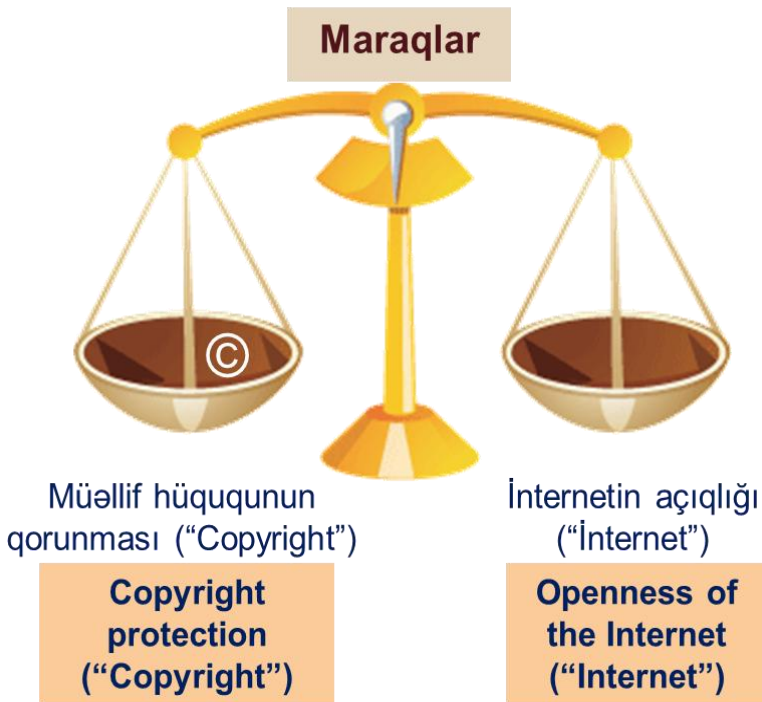
d) qanuni və məcburi lisenziyalarda müstəsna hüquqların həyata keçirilməsinə məhdudiyyətlərin xarakterinin müxtəlifliyi:

- qanuni lisenziyalar öhdəlik hüquq münasibətləri deyil (müqavilə və digər hüquqi fakt yoxdur), **bu qanuni icazələrdir, qeyri-müəyyən şəxslər dairəsinin xeyrinə müəlliflik hüququnun həyata keçirilməsinə məhdudiyyətlərdir** və istifadəçilər hüquqlar əldə etmir, o cümlədən öhdəlik hüququnu;
- məcburi lisenziyalar – öhdəlik hüquqlarının bütün əlamətlərinə cavab verir və **konkret, müəyyən şəxslərin xeyrinə müəlliflik hüququnun həyata keçirilməsini məhdudlaşdırır**, istifadəçilər isə öhdəlik hüquqlarını əldə edir;

e) ədəbiyyatda qeyri-könüllü lisenziyaları çox vaxt bir terminlə adlandırırlar: «məcburi lisenziyalar» və ya «qanuni lisenziyalar».

IV. RƏQƏMLİ HÜQUQLAR VƏ MÜƏLLİF-HÜQUQ QANUNVERİCİLİYİNDƏ VƏ SİSTEMİNDƏ İSLAHAT

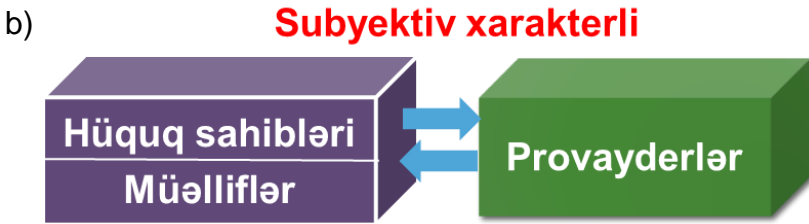
1. «Copyright-İnternet» ümumi konfliktini və onun tərəfləri (daşıyıcıları):
  - «Copyright» maraqlarının taşıyıcıları: Hüquq sahibləri, Müəlliflər;
  - «İnternet» maraqlarının taşıyıcıları: İstifadəçilər.

➤ Konkret münaqişələr

Mahiyət: İntellektual məhsulun yaradılması və yaradılmasından tam gəlir əldə etmədiyi, həmçinin rəqəmsal məzmunun sürətinin asan əldə edilməsi və uzaq məsafədən mübadiləsi

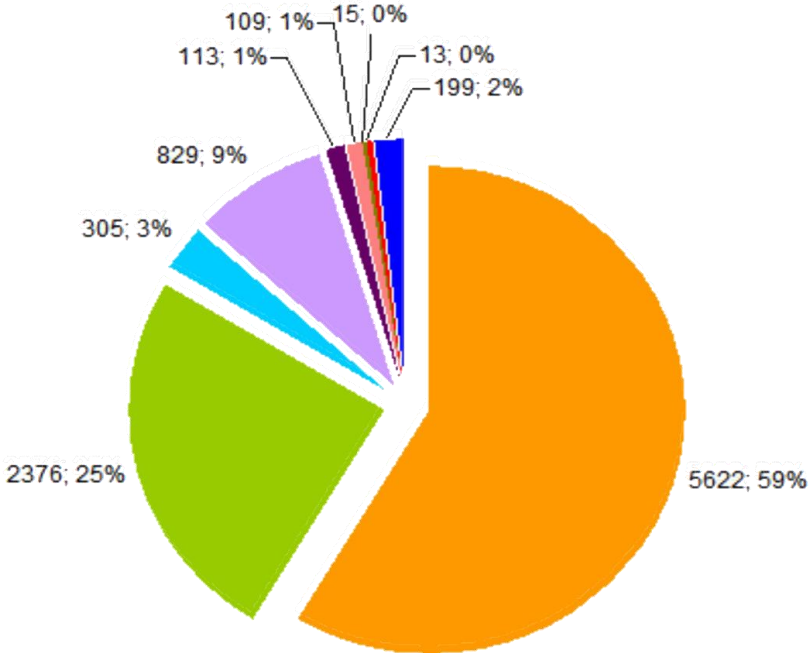

Mahiyət: Hüquq sahibləri (Müəlliflər) çox vaxt faktiki pozucular – İstifadəçilərə qarşı anonimliyi və qeyri-legal məzmunun geniş yayılması səbəbindən iddia sürə bilmirlər və buna görə günahı Provayderlərin üzərinə qoyurlar.

- **Nəticə 1.** Hüquq sahibləri, Müəlliflər və İstifadəçilər konfliktin əsas tərəfləridir (daşıyıcılarıdır). Provayderlər isə dolayısı yolla konfliktə cəlb olunan tərəfidir (daşıyıcısıdır).

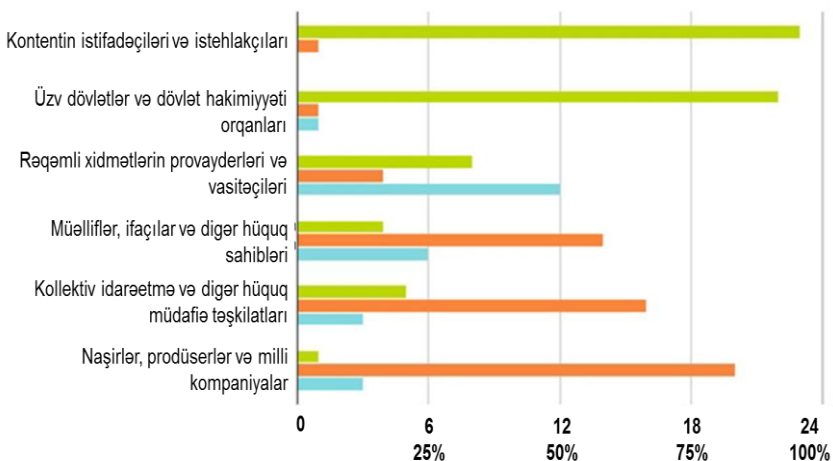
- **Nəticə 2.** «Copyright sistemini stress vəziyyətdən çıxartmaq üçün» (F.Qarri) yeni baxışlar, modellərin axtarışı labüddür.
2. Rəqəmli mühitdə Copyright-a aid ÜƏMT-nin (F.Qarri) prinsip və tövsiyələri:
    - ❖ Yanaşmanın uğuru online istifadə sxemlərinin tənzimlənməsi İstifadəçilərin gözləntiləri ilə uyğunlaşmalı, leqal istifadə və lisenziyalaşma qeyri-leqal istifadə qədər asan olmalıdır;
    - ❖ Müəllif hüququnun məqsədi əsərlərin yaradılması və yayılması ilə bağlı bütün texnologiyalarla əməkdaşlıq etmək, bu texnologiyalar vasitəsilə yaranan mədəni mübadilədən faydalanmaqdır, yeni biznes-modellər yaradaraq köhnə texnologiyalar əsasında yaradılmış biznes-modellərin qorunmasına yönəldilməmək;
    - ❖ «Müəllif hüququnun məqsədi – biznesin korporativ maraqlarının həvəslənməsində deyil, mədəni dinamizmə yardım etməkdir» (F.Qarri).
    - ❖ Müəllif hüququna dair siyasət sahəsində ən azı hüququn, infrastrukturun, mədəni dəyişikliklərin və ən yaxşı biznes-modellərinin birləşməsi nəzərdə tutmalıdır.
    - ❖ ƏM-ə qarşı yaranmış münasibətin dəyişməsinə təsir göstərmək üçün piratçılıq haqqında yox (pirat adlandırılır, buna artıq əhəmiyyət vermirlər), XXI ə. mədəniyyətin maddi dayanıqları barədə daha çox danışmaq lazımdır.
  3. **Aİ-da copyright islahatına hazırlıq işləri nəyi göstərir?**

- 05.12.2013 – 05.03.2014 ictimai məsləhətləşmələr, 11 min islahatla bağlı 80 suala cavablar.
- Məsləhətləşmələrin məsələlər dairəsi:
  - Aİ daxili bazarında hüquqi aktların əraziliyi və uyğunlaşdırması;
  - Rəqəmli mühitdə müəllif hüququna məhdudiyətlər və müəllif hüququnda istisnalar;
  - Qanunverici islahat çərçivəsində hüquqi tətbiqetmənin səmərəliliyinin artırılması və s.
  - Cavabların maraqlı tərəflər arasında paylaşması və islahat haqqında mövqelər.

- Kontent istifadəçiləri
- Müəllif və ifaçılar
- Müəllif kontenti istifadə edən təşkilatlar
- Naşirlər, prodüserlər , yayım təşkilatları
- Rəqəmli xidmətlərin provayderləri və vasitəçilər
- Kollektiv idarəetmə təşkilatları
- Aİ üzv-dövlətlər
- Dövlət hakimiyyəti orqanları
- Digər maraqlı olan qruplar

Mənbə: *Avropa Komissiyasının hesabatı*

- Müəllif-hüquq islahatının zəruriyyəti vardır
- Hüquqi dəyişikliklərə ehtiyac yoxdur
- Mövqe bildirilməyib

Mənbə: *Avropa Komissiyasının hesabatı*

▪ **Beləliklə:**

- **Şəbəkə istifadəçilləri və Kontent İstehlakçıları** bütövlükdə, **Vasitəçilər, Provayderlər** müəyyən mənada kontentə asan transsərhəd əlçatımlığı təmin edən qanuni məhdudiyyətlər və istisnalar **tərəfdarıdır**lar və bununla, **Kontent İstifadəçilərinin hüquqlarının genişlənməsinin lehinə**dirlər.
- **Hüquq sahibləri** (o cümlədən müəlliflər, nəşirlər, kollektiv idarəetmə təşkilatları) qanunvericilikdə dəyişikliklərə (istifadəçilər xeyrinə məhdudiyyətlər və istisnalar) qarşı çıxış edirlər və ənənəvi lisenziyalaşma sxemlərinə üstünlük verirlər.
- **Üzv-dövlətlər hökumətləri və dövlət hakimiyyəti orqanları** – hüquq məkanının uyğunlaşdırma tərəfdarlarıdır və optimal variantı «**Avropada lisenziyalaşma**» **sənədində** görürlər.

▪ **Əsas məsələlər:**

a) «Müəllif hüquqlarının təmin edilməsi və müəllifliyə hörmət»:

- Kontent İstifadəçiləri enforcement-in sərtləşməsinə qarşı çıxış edirlər;
- Müəllif və ifaçıların çoxu, əksinə, hesab edirlər ki, mövcud qanunvericilik müəllif-hüquq obyektlərinin qorunmasını təmin etmir;
- Hüquq sahiblərinin bir qismi hesab edir ki, yenilənmiş hüquqi tətbiqetmə sistemi Provayderlərə yönəldilməli və onlar istifadəyə görə

əsər sahiblərinə (Müəlliflərə) kompensasiya ödəməlidirlər.

- Kollektiv idarəetmə təşkilatları kommersiya məqsədilə qeyri-qanuni istifadəyə görə sanksiyaların sərtləşdirilməsi tərəfdarlarıdır.

b) Müəlliflik hüququndan istisnalar və məhdudiyətlər:

- Əksəriyyət problemi AI dövlətlərində istisnaların könüllü olaraq müəyyənləşmə təbiətində görünür;
- Ümumiyyətlə (hamının) müəyyən hissəsi mütləq istisnaların baza siyahısının tərəfdarlarıdır;
- Müəyyən hissə hesab edir ki, mütləq istisnalar fundamental insan haqları ilə bağlı olmalıdır;
- Müəyyən hissə istisnaları fiziki qüsuru olan insanlar üçün nəzərdə tutur.

Bununla yanaşı,

- Hüquq sahiblərinin rəyinə əsasən, istisnalar və məhdudiyyətlər mədəni dəyərlərin yaradılmasına neqativ təsir göstərir və lisenziyalaşma daha əlverişlidir;
- Müəlliflərin bir qismi şəxsi məqsədlər üçün surətçixarmaya istisnaya razılığını bildirir, özü də ədalətli mükafat verilməklə.

Nəticə: İslahatın nə zaman başlanması və nə cür modelin istifadəsi haqqında məlumat yoxdur.

4. Azərbaycanın yanaşması, yeni biznes-modeli və implementasiyası.

4.1. Xronologiya

- 2009-2010-cu il. MHA tərəfindən İnternetdə hüquqların idarə edilməsi ilə yeni biznes-layihə təklif olunub.
- 08.2011 – 05.2013 illərdə bu layihə əsasında Avropanın aparıcı dövlətlərlə TVINNİNQ layihəsi yerinə yetirilib.
- 09.2010-cu il ÜƏMT-nin ƏM üzrə dünya mütəxəssislərinin və rəhbərlərinin iştirakı ilə «Azərbaycanda müəlliflik hüququ: imkanlar və perspektivlər» adlı prezentasiyada rəqəmli hüquqların idarə edilməsi işıqlandırılıb.
- Son 3 il (2013-2015) ərzində layihənin nəzəri əsasları və implementasiyası 4 beynəlxalq konfransda müzakirə edilib (2-si ÜƏMT ilə birgə keçirilib).
- 07.11.2012-ci ildə İnternetin idarə edilməsi üzrə Ümumdünya Qlobal Forumunda Şərqi Avropa

dövlətləri adından «Copyright və İnternet: maraqların toqquşması və kompromis axtarışı» adlı prezentasiya edilib.

- 06.2014-cü ildə Azərbaycanın Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsinə sədrliyi çərçivəsində "Mədəniyyət və rəqəmsallaşmanın mübadiləsi üzrə birinci platforma - Bakı konfransı"nda «Mədəniyyətin rəqəmləşdirilməsi və rəqəmsal müəllif hüquqları» məruzə edilib.
- 08.2015-ci ildə «İdarəetmə və optimallaşdırma» üzrə V Beynəlxalq konfransda məruzələr edilib.
- Azərbaycanın rəqəmli hüquqların idarə edilməsi ilə bağlı nüfuzlu mənbələrdə 7 elmi məqalə nəşr olunub, 1 kitab hazırlanıb və AR Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu tərəfindən dəstəklənib.
- **Sistemin yaradılması «Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış» İnkişaf Konsepsiyasında öz əksini tapıb.**

4.2. Hüquq, infrastruktur, biznes-model və mədəni dəyişikliklərin nəzərə alınması.

- «Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı və piratçılığa qarşı mübarizə haqqında» Qanun (2012) və «İnternetdə kollektiv əsasda müəllif hüquqlarının idarə edilməsi haqqında» Qanun layihəsi və 10-a qədər normativ hüquqi aktlar.
- Əqli mülkiyyət hüquqlarının təminatı Mərkəzi, rəqəmli hüquqların idarə edilməsində «one-stop-shops» (vahid pəncərə) prinsipi və biznes-modelin məcburi lisenziyaya əsaslanması.

4.3. **Biznes-modelin nəzəri əsasları.**

- ❖ 3 maraqlı tərəf (Hüquq sahibləri, İstifadəçilər və Müəlliflər) kiberməkanda «maraqları uyğun olmayan» koalisiya oyunu və kompromisin dayanıqlı tarazlıq nöqtələrinin axtarışı (Provayderlərin davranışı ayrıca tənzimlənir).

❖ Maraqlı tərəflərin seçim imkanları:

- a** İnternetdə müəllif-hüquq obyektlərindən sərbəst istifadə (yəni İnternetdə müəllif hüququndan istisna)
- b** İnternetdə müəllif-hüquq obyektlərindən qonorar ödəmək şərti ilə sərbəst istifadə (yəni məcburi lisenziya - əlavə məhdudiyətin daxil edilməsi)
- c** İnternetdə müəllif-hüquq obyektlərinin istifadəsi ilə bağlı tələblərin sərtləşməsi (yəni ənənəvi lisenziyalaşmanın sərt istiqamətdə inkişafı)

4.4. **Tərəflərin üstünlük (prioritet) verdiyi variantları:**

- Hüquq sahibləri: **c** > **b** > **a** - daim, dəqiq (permanent)
- İstifadəçilər: **a** > **b** > **c** - çox güman (most probably)
- Müəlliflər: **b** > **a** > **c** - mümkün olan, bəlkə (possible)
- Müəlliflər: **b** > **c** > **a** - çox güman (most probably)
- Müəlliflər: **c** > **b** > **a** - mümkün olan, bəlkə (possible)

Nəticələr:

- qeyri-səlis (fuzzy) seçimli koalisiyalı oyunda güclü koalisiyalı tarazlıqla (b) və (c) variantında yararır, (a) variantında heç bir dayanıqlı tarazlıq yoxdur.
- (b) və (c) variantlarının müqayisəsi göstərir ki, (b) variantında daha güclü dayanıqlı tarazlıq yararır və o zaman Hüquq sahiblərinin «daim», Müəlliflərin və İstifadəçilərin «çox güman» üstünlük meyilləri mövcuddur, özü də tam fərqli seçim olduğu halda (Hüquq sahibləri - (c), Müəlliflər - (b), İstifadəçilər - (a)).

Təklif: (b) → (c) → (a) ardıcılığı daha əlverişlidir.

Beləliklə: İstifadəyə qadağa (mənfi) funksiyası istifadəyə icazəli (müsbət) funksiyası ilə əvəz edilir – qonorar ödəmək şərti ilə sərbəst istifadə (məcburi lisenziya, o cümlədən kollektiv idarəetmə).

- Bunların əsasında Agentlikdə rəqəmli hüquqların idarə edilməsi ilə bağlı DRM sistemi qurulub və onun pilot variantı işlənir.

4.5. DRM-sisteminin məqsəd və təyinatı:

- ✓ Rəqəmli kontentin xüsusiyyətlərindən, qeydiyyat, elektron idarəetmə və kommersiya, rəqəmli

monitorinq və qeyri-qanuni istifadə hallarının müəyyən edilməsi xidmətlərin təminatına yönəldilən informasiya infrastrukturunun (platformasının) yaradılması.

- ✓ Agentliyin Milli mədəni rəqəmli kontentin Aqreqatoruna çevrilməsi.

DRM-sisteminin ümumi strukturu

4.6. Altsistemlər:

- Onlayn rəsmiləşdirmə və qeydiyyat.
- Watermark vasitəsilə kontentin müdafiəsi.
- Meqavərilənlərə əsaslanan rəqəmli kontentin idarə edilməsi.
- Monitorinq və istifadənin dəyərləndirilməsi.
- E-Sales həyata keçirilməsi.

4.7. Watermark (su nişanı) və identifikasiya sistemi.

Azərbaycan Respublikası
Müəllif Hüquqları Agentliyi

[Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyi - Ana sahifə] Applicationu Bagla

Rəqəmsal Hüquqların İdarəetmə Sistemi (Digital Rights Management) - addım-addım bələdiyyə kitabı

Rəqəmsal hüquqların effektiv idarə edilməsi və rəqəmsal şəkillərin, videoların, audioların, 3D modellərin və Web sahifələrinin aşkarlıq üçün lazımlı ədəmlər:

1. Şəkil, audio və ya video faylı seçin.
2. Düzgün alət seçib, su nişanını yerləşdirin (ImageMark, VideoMark, AudioMark, 3DMark).
3. Bütün alətlərə su nişanının açarı üçün 100 100 nömrədən istifadə edin (Müəllif Hüquqları Agentliyin unikal nömrəsi).
4. Müəllif Hüquqları Agentliyin Elektron möhürünü əlavə etmək və müəllif hüquqlarının məlumatını idarə etmək üçün SMDRM alətini açın ("yerləşdirilən möhür menyusunda" Unikal ID Nömrələr "1 - 32667").
5. İnternet üzərində Agentliyin su nişanlarını aşkar etmək üçün WebCrawler alətindən istifadə edin.
6. Daha çox dəstək üçün aşağıdakı dərslərə baxın!

Run ImageMark Run VideoMark Run AudioMark Run 3DMark Run WebCrawler

Beləliklə, sistem 2 istifadə rejimi nəzərdə tuta bilər:

a) Kibermonitinq: şəbəkədə əsərlərin istifadəsinin müşahidəsi və hüquq sahibinə istifadəyə görə kompensasiyanın ödənilməsi;

b) E-shop istifadə rejimi.

E-sales informasiya strukturu

